

Tadeusz Ślipko

"Filozofia jezuitów w Polsce w XX wieku", Roman Darowski, Kraków 2001 : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 38/1, 111-114

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE I SPRAWOZDANIA

Roman Darowski SJ, *Filozofia jezuitów w Polsce w XX wieku. Próba syntezy – Słownik autorów*, Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”, Wydawnictwo WAM, Kraków 2001, ss. 367.

Podtytuł wydanego przez ks. R. Darowskiego dzieła z miejsca orientuje czytelnika, że składa się ono z dwu, luźno z sobą powiązanych części. Zapoznanie się zaś z ich treścią przekonuje, że pierwsza z tych części, objętościowo skromna, gdyż po odliczeniu obszernego francuskiego streszczenia (s. 43–53) i *Dodatków* – licząca 42 strony, posiada jednak dla historii filozofii polskiej znacznie większy pod względem naukowym ciężar gatunkowy, aniżeli druga część, biograficzna, ułożona w porządku alfabetycznym, a przeto pozbawiona ideowej ciągłości, aczkolwiek informacyjnie cenna.

Uwagę skupić zatem wypada na *Próbie syntezy*. Autor stawia sobie w niej zadanie zrekonstruowania procesu kształtowania się organizacyjnej struktury oraz treści nauczania jezuickich studiów w Polsce XX-go wieku. Temat ten poprzedza krótkim zarysem swego rodzaju „prehistorii” tego procesu, którą zacieśnia jednak do XIX wieku, ponieważ na początku tego właśnie wieku zakon Towarzystwa Jezusowego został ponownie przywrócony do życia po kasacie w 1773 roku. Otóż w tym czasie filozoficzne studia jezuitów były normowane przez generała zakonu w formie tzw. *Ratio studiorum* (Regulamin studiów), a więc miały stan prawny wewnątrzzakonny. Encyklika *Aeterni Patris* wydana przez papieża Leona XIII w roku 1879 nakazywała jedynie w nauczaniu filozofii trzymać się też filozofii scholastycznej, nie dotyczyła więc prawnej struktury prowadzonego przez Zakon studium filozofii w prowincji polskiej (zwanej *Provincia Galiciana*) od roku 1867 pod nazwą *Seminarium Cracoviense*.

Stan ten z nieznacznym do polskich warunków przystosowaniem utrzymywał się aż do roku 1932, w którym papież Pius XI

ogłosił Konstytucję Apostolską *Deus scientiarum Dominus*. Na podstawie tego dokumentu mocą rozporządzeń Kongregacji do Spraw Seminariorów i Uniwersytetów Kolegium Filozoficzne zostało podniesione do rangi kościelnej uczelni akademickiej z prawem nadawania stopnia licencjata filozofii. Od tego też czasu zmienił się charakter rozporządzeń władz zakonnych dotyczących filozoficznego *Ratio studiorum*. Ich kompetencje zostały ograniczone do wydawania przepisów mających na celu dostosowywanie bądź udoskonalanie procesu dydaktycznego w ramach zakreślonych przez ogólnokościelne regulacje.

Z dostępnych źródeł wynika, że w aktach tych przejawia się wyraźna tendencja do unowocześniania wykładu filozofii pod kątem przysposabiania słuchaczy do dyskusji z poglądami współczesnych nurtów filozoficznych i krytycznego ich naświetlania. Mimo wszystko dążenie to łączyło się zawsze z troską o zachowanie w nienaruszonym stanie doktrynalnego trzonu akceptowanego systemu scholastycznego tomizmu, jak również scholastycznej metody wykładu i argumentacji.

Do radykalniejszej zmiany na tym odcinku doszło po zakończeniu obrad II Soboru Watykańskiego. Przełożony Generalny O. Pedro Arrupe wydał w roku 1968 dokument pt. *Normae generales de studiis* (Ogólne normy dotyczące studiów), w których zliberalizował poprzednie *Ratio studiorum*, otwierając szersze możliwości wprowadzania zarówno systemowych interpretacji w ramach „wieczyście ważnego filozoficznego dziedzictwa”, jak też silniejszego podkreślenia konieczności uwzględniania aktualnych problemów, przy całkowitym pominięciu milczeniem scholastycznego schematu wykładu.

Naszkieowany przez ks. Darowskiego tryb studiów, jak i dokonane w nim innowacje miały charakter ogólnozakonny, a więc studiów polskich jezuitów dotyczyły pośrednio. Nowy okres w rozwoju polskich studiów jezuickich otworzyła odbudowa państwa polskiego po I–ej wojnie światowej. Od roku 1932 funkcjonowały pod nazwą *Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie* i były uznane przez władze państwowe za wyższą szkołę kościelną. Kościelny charakter uczelni powodował, że były one dostępne tylko dla członków duchowieństwa, przede wszystkim jezuitów. Dziwnym zbiegiem okoliczności Wydział w czasie okupacji hitlerowskiej uniknął likwidacji, aczkolwiek był zmuszony szukać schronienia

w Nowym Sączu, gdzie figurował pod nazwą *Seelsorgekurs* (Kurs Duszpasterski). Normalne warunki naukowo–dydaktycznej działalności nastąpiły dla Wydziału dopiero z chwilą zakończenia II–ej wojny światowej, kiedy odzyskał swą siedzibę w Krakowie, aczkolwiek w uszczuplonym mocno stanie. W okresie panowania reżimu komunistycznego przeżywał pewne, niezbyt jednak długo trwające trudności. Tym razem chodziło o podejmowane przez władze państwowe próby przejęcia kontroli nad dydaktyczną działalnością Wydziału oraz nad stanem zasobów bibliotecznych. Perturbacje te ks. Darowski sumiennie udokumentował w swej pracy, przytaczając dotyczące tej sprawy urzędowe pisma. Mimo wszystko kłopoty te miały przebieg na tyle spokojny, że nie zakłóciły normalnego biegu prowadzonych na Wydziale zajęć.

Zmiany na szczęście pomyślne, nastąpiły dopiero w ostatnim dziesięcioleciu XX–go wieku. Najpierw – dzięki załamaniu się reżimu komunistycznego i dojściu do władzy liberalno–demokratycznych sił politycznych – Wydział uzyskał również ze strony Państwa osobowość prawną łącznie z uprawnieniem do nadawania stopni naukowych. Z tą chwilą stał się uczelnią otwartą również dla osób świeckich. Ponadto zaistniały możliwości dla rozwinięcia na szerszą skalę naukowo–dydaktycznej aktywności, co postawiło uczelnię wobec nowego problemu. Powstał on w związku ze znacznym napływem świeckich kandydatów do podjęcia studiów na Wydziale Filozoficznym, ale na jego pedagogicznej, nie zaś ściśle filozoficznej sekcji. W efekcie z czasem zaistniała sytuacja, że 90 procent studentów i studentek zgłaszało się na studia pedagogiczne, a tylko 10 procent, i to w większości osób duchownych, decydowało się studiować filozofię. Ta rażąca dysproporcja przy równoczesnych możliwościach adaptacji jednego skrzydła kolegium jezuickiego dla potrzeb uniwersyteckiej dydaktyki, dobudowania zaś drugiego, a także powiększenia kadry nauczycielskiej o świeckich pracowników naukowych zaowocowała śmiałą inicjatywą przekształcenia Wydziału Filozoficznego w nowego typu uczelnię, zdolną pod względem organizacyjnym i naukowo–dydaktycznym odpowiedzieć potrzebom naszych czasów. Podjęte w tym kierunku działania zostały uwieńczone zatwierdzeniem najpierw przez Watykańską Kongregację do Spraw Wychowania Katolickiego w dniu 7 VI 1999 roku, a przez Władze Państwowe w dniu 1 VII tegoż roku nowej uczelni pod nazwą *Wyższa Szkoła Filozoficzno–Pedagogiczna «Ignatianum»*

w Krakowie. Jako kontynuacja dawnego Wydziału Filozoficznego zachowała wszystkie przezeń posiadane uprawnienia, przede wszystkim do nadawania stopnia doktora w zakresie filozofii.

W tok szkicowania historycznych losów i instytucjonalnych transformacji studiów jezuickich wplata ks. Darowski szereg dopełniających je wątków. Do takich należy przede wszystkim informacja na temat nauczanej na Wydziale filozofii. Na pytanie więc, „jaka filozofia?”, odpowiada, że do roku 1970 monopolistyczną pozycję zajmował tradycyjny tomizm, często w suarezjańskim odcieniu; po tej zaś dacie reprezentowana bywała również fenomenologia, a także filozofia dialogu. Ponadto zamieszcza ks. Darowski dane personalne dłużej na Wydziale czynnych profesorów i wykładowców, ich najważniejsze publikacje, na koniec wymienia nawet podręczniki służące przez długie lata za podstawę szkolnej dydaktyki. W ten sposób zarysowuje przed oczyma czytelnika „wczoraj” i „dziś” jezuickich studiów filozoficznych: „wczoraj” prowadzone przez samych jezuitów i wyłącznie dla jezuitów, „dziś” zaś rozwijane wspólnym wysiłkiem jezuitów i świeckich współpracowników nie tylko dla jezuitów, ale i dla ich świeckich towarzyszy studenckiej niedoli.

Część II *Filozofii jezuitów w Polsce w XX wieku*, objętościowo o wiele obszerniejsza, da się scharakteryzować w stosunkowo krótkich słowach. Zgodnie z tytułem jest to rzeczywiście słownik autorów, czyli alfabetycznie uporządkowany zbiór mniej lub więcej obszernych biogramów (zwykle wraz z charakterystyką poglądów), wzbogaconych bibliografią najważniejszych publikacji książkowych i artykułów wszystkich jezuitów, którzy w XX wieku w jakikolwiek sposób parali się filozofią i zaznaczyli swą obecność na tym polu, chociaż wielu z nich pozostawało w bardzo luźnym związku z Wydziałem Filozoficznym, bądź nic z nim wspólnego nie miało. Dla filozofii jezuitów w Polsce w XX wieku w ścisłym rozumieniu tej „filozofii” *Słownik* ten ma znaczenie w bardzo selektywnym sensie, natomiast może oddać duże usługi jako ilustracja wkładu polskich jezuitów w budowanie kultury duchowej polskiego społeczeństwa.

Można więc w końcowych słowach wyrazić opinię, że praca ks. R. Darowskiego zapisuje się w zapoczątkowane przez ks. St. Bednarskiego SJ badania nad rozwojem jezuickiego szkolnictwa i stanowi nowy krok w rozwoju tych badań i ich rozbudowie.

Tadeusz Ślipko